

## **Identifying the dimensions and components for promoting students' participation in the Iranian university management system**

**Hamideh Vaezie<sup>1</sup>, Nader Gholi Ghorchian<sup>2</sup>, Parivash Jafari<sup>3</sup>, Kamran Mohammadkhani<sup>4</sup>**

Received: Nov.9.2020

Accepted: July.14.2021

### **Abstract**

The university management system is the executive arm of university governance and organizes, coordinates and oversees the processes of the functional areas of the university. Part of the social development of the university depends on the comprehensive and interactive presence of the constituencies of the university in this system. The purpose of this study was to identify the components and dimensions of promoting students' participation in university management system in Iran. This research was conducted in the form of a case study and a mixed exploratory research method in two parts: qualitative and quantitative. In the qualitative section, in order to identify the dimensions and components of students' participation purposive judgmental method, a sample of 63 studies in the field of research was selected and by systematically reviewing them, 70 components were identified. Then, through a semi-structured interview tool with a group of experts consisting of 17 academic experts, 61 components were finally determined and prioritized by Fuzzy Delphi Method and classified in five dimensions. In the quantitative part, the current situation of students' participation in the form of descriptive-survey method was assessed through a researcher-made questionnaire from the perspective of 909 individuals. Findings showed that students' participation in the university management system in Iran are not favorable. One of the important obstacles is the unwillingness to work in a team along with the centralism of universities and the weakness of participatory structures. The results showed that 61

---

1. Doctoral student in Higher Education Administration, Department of Higher Education Administration, Faculty of Management and Economics, Sciences and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. *Corresponding author:* ✉ [Hvaezi@Srbiau.ac.ir](mailto:Hvaezi@Srbiau.ac.ir)

2. Professor, Department of Higher Education Administration, Faculty of Management and Economics, Sciences and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

3. Associate Professor, Department of Higher Education Administration, Faculty of Management and Economics, Sciences and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

4. Associate Professor, Department of Higher Education Management, Faculty of Management and Economics, Sciences and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

components are effective in promoting students' participation in university management system in Iran. These components are in 5 dimensions: structural and managerial (11 components), institutional (7 components), cultural and social (7 components), individual (25 components) and valuable (11 components). Strengthening these components can lead to the upgrading of the university management system to a "council system."

**Keywords:** Students' participation, university management system, university functional areas, social development, Iran.

## Introduction

Students' participation as the main stakeholders of the university can be examined from three perspectives; Learners, the academic community and the citizen (Alexander and Manolchev, 2020: 1148). Studies show that participation as a citizen means a serious and participatory, conscious, voluntary, effective, active and organized presence of students in the decisions of the university administration, which will entail many results. For students, this is meant to increase self-esteem, strengthen social interactions, gain experience and skills, learn from peers, and for the university to increase the quality and guarantee of executive decisions, reduce risks and resistance to decision-making, and improve democracy indicators for society (Harrison, 2020: 1987; Colini, 2020: 5). The UMS is one of the important structures of organizing, coordinating and supervising the processes of the university's functional areas. As the executive arm of "university governance", by using resources, directing activities, interactions and decisions in the university, provides the grounds for the implementation of laws and regulations, policies and general strategies of the higher education system and is a good ground for students' participatory role as a citizen in decision making (Ahanchian, 2013: 14). However, if students, as part of the country's scientific and research system, do not feel effective and play a role in the higher education system for any reason, a major part of the process of education, production and exchange of science in the country will be disrupted. If no solution is found for it, in the near future, universities will be emptied from within, students will be unmotivated and society will be in a general slump. On the other hand, universities have found that they cannot meet the needs and expectations of their stakeholders by applying the traditional structures, approaches and strategies of university administration, to seek to revise the procedures and reform previous policies and the system. Their management is in accordance with international standards, especially in the part assigned to them by the country's higher education system.

In this regard, recognizing the key dimensions and components of effectiveness and effective participatory testing, is among students, as the most important stakeholders of the university seems necessary. The purpose of this study is to identify the components and dimensions of promoting students' participation in the Iranian UMS in the form of a case study. Therefore, this study seeks to answer the questions that are the key components of promoting students' participation in the UMS. What are the priorities of the identified components? What is the current status of students' participation in the UMS based on these identified components? What are the most important drivers and facilitators of promoting students' participation in the Iranian university management system?

## Methodology

The present study is applied in terms of purpose, and in terms of the nature of "exploratory mix". The steps have been done in four:

Step 1: Systematic review of studies and research related to the research topic.

Step 2: Prioritizing the components and classifying them in different dimensions.

Step 3: Current status identification of students' participation in the UMS as a case study in the Islamic Azad University of Science and Research Branch on the identified dimensions and components.

Step 4: Determining the drivers and facilitators of students' participation in the UMS.

In the qualitative part, the method of purposeful judgment sampling for the selection of studies is based on the standard checklist of the Consortium (2018) and the Simmons instruction, specific evaluation criteria and duplicate and overlapping studies removed. The technique of collecting statistical data in this section is library-based; its tools are taking notes and its method is "systematic review" (systematic or structured) of studies.

After searching for information sources, 119 studies (in the form of scientific and research articles) were found, of which, after screening, 63 studies were selected and examined as a sample according to defined criteria. Of this number, 26 research methods (41%) were qualitative, 31 studies (49%) were quantitative and 6 studies (10%) were mixed. In the quantitative part, according to the purpose of the research and in order to identify the current situation, the research method was descriptive-survey. The statistical population in this section includes internal stakeholders of Islamic Azad University of Science and Research Branch (faculty members, students and staff). According to the information obtained from the Vice Chancellor for Education, the statistical community is working in this university unit in the second semester of the academic year 2020-2021. Relative stratified method

was used to estimate the sample size. Due to the heterogeneous and heterogeneous construction of the statistical population, a random sample from each class in relation to the number of people in the population was selected using Morgan table.

The researcher-made questionnaire in this research is in three parts of design (first part: general characteristics, second part: identified components and third part: the most important obstacles and goals of students' participation in the university management system) and in person and in absentia (electronic) It was distributed and collected among the statistical sample. After collecting, 734 questionnaires were used (faculty members 153 questionnaires, students 380 questionnaires and staff 201 questionnaires). The obtained data were analyzed using descriptive and inferential statistical methods. The results of descriptive statistics on the statistical sample showed: 23% had a bachelor's degree, 48% had a master's degree and 29% had a doctorate. Also, 33% of respondents were female and 67% were male. Respondent's age average was 44.7 years, 45% of whom were 30-44 years old.

## Findings

The most important findings of this research are:

-The least participation of students in the UMS and research in the functional field of "resource development and management" is an issue in the Islamic Azad University of Science and Research Branch, due to centralized decisions, legal restrictions.

Students' participation in the UMS as "co-producers" of decisions may lead to a longer decision-making process, but will undoubtedly help increase the quality of decisions and ease and satisfaction with their implementation.

-Since the "individualism" that governs modern society has a significant impact on "social alienation" and avoidance of participation in academia, the more students become involved in the individualism that governs society, the more social alienation and thus the reduction of participation. They are in the functional areas of the university.

Students' participation in UMS as a cultural asset leads to increased self-confidence, empathy, motivation and attendance at the university, which will ultimately lead to the development of students' personalities.

- The lack of students' participation in the decision-making processes of the UMS has caused inconsistencies in the functional areas of the university, some of which result in the accumulation of issues and problems and the rupture between students' interests and the university. The situation will gradually involve higher education with widespread inflammation and the qualitative development of the university.

## Discussion

Given the speed of change, the complexity of the environment and the democratic nature of the university, recognizing the factors affecting the development of participatory systems is an effective step in the excellence of the country's universities at the global level and the role of students as citizens. In this regard, 61 components affecting the promotion of students' participation in the UMS were identified, prioritized and categorized in 5 dimensions. Then, the impact of these dimensions was prioritized from the statistical community point of view, which became the most important cultural and social dimension, institutional dimension, structural and managerial dimension, individual dimension and value dimension, respectively.

The initiatives include: "Skills training, awareness and empowerment of students", "Creation and development of institutional and participation-oriented structures", "Strengthening of interactive hardware and software infrastructure", "Preparation and regulation of incentive rules and regulations, and "Support" and "Promoting and developing centralized consultation and collective decision-making in problem solving."

From the perspective of the statistical population of the study, it was found that the status of students' participation in the UMS in the Islamic Azad University, Sciences and Research Branch, based on the identified dimensions and components is not satisfactory. The results of this study showed:

- A significant part of the barriers to students' participation in the UMS in Iran is due to disruptive variables within the university, such as management methods, weakness in organizational structure, cultural backward ideas and traditional procedures of functional areas, although it should not be effective. Ignored factors beyond the control of the university, especially political factors.

- In the cultural and social dimension, strengthening the components and adapting the policies of the cultural field to the ecosystem of higher education can be one of the motivational and behavioral stimuli in the university.

- Disappointment, lack of motivation, individualism and unwillingness to work in a team along with centralism and weak participatory structures are important cultural barriers to the formation of Students' participation in the UMS in the Islamic Azad University, Science and Research Branch.

Based on the results and findings of this study, it is suggested:

- The contexts of participatory systems such as suggestion system, participatory management system, collective decision-making system, access and free circulation system in the university should be strengthened and developed.

- Students' participation activities in the university as a key and synergistic indicator in the performance evaluation programs of the UMS, be included and evaluated annually.

Value components of pioneering universities in the UMS as successful models are to be localized and exploited by university administrators.

علمی - پژوهشی

## شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی ایران

حمیده واعظی<sup>۵\*</sup>، نادرقلی قورچیان<sup>۶</sup>، پریش جعفری<sup>۷</sup> و کامران محمدخانی<sup>۸</sup>

### چکیده

نظام مدیریت دانشگاهی بازوی اجرایی حکمرانی دانشگاهی و سازمان‌دهنده، هماهنگ‌کننده و ناظر بر فرایندهای حوزه‌های عملکردی دانشگاه است. بخشی از توسعه اجتماعی دانشگاه در گرو حضور فراگیر و تعاملی ذینفعان دانشگاه در این نظام است. هدف این پژوهش شناسایی مؤلفه‌ها و ابعاد ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی ایران در قالب یک مطالعه موردی و روش تحقیق آمیخته اکتشافی در دو بخش کیفی و کمی بود. در بخش کیفی برای شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر مشارکت دانشجویان با روش هدفمند قضاوتی، نمونه‌ای شامل ۶۳ مطالعه در زمینه تحقیق انتخاب و با مرور روشمند آنها ۷۰ مؤلفه احصا شد. از طریق ابزار مصاحبه نیمه ساختاریافته با گروهی از خبرگان متشکل از ۱۷ نفر از صاحب‌نظران دانشگاهی، ۶۱ مؤلفه تعیین و سپس با روش دلفی فازی اولویت‌بندی و در ۵ بُعد دسته‌بندی شدند. در بخش کمی وضعیت موجود مشارکت دانشجویان در قالب روش توصیفی - پیمایشی، از طریق ابزار پرسشنامه محقق‌ساخته از دیدگاه ۹۰۹ نفر نمونه آماری منتخب با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده از جامعه ذینفعان داخلی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات با کمک نرم‌افزار SPSS آزمون شد. یافته‌ها نشان داد که مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی در ایران وضعیت مطلوبی ندارد که نبود تمایل به کار گروهی در کنار تمرکزگرایی دانشگاه‌ها و ضعف ساختارهای مشارکتی از موانع مهم آن است. همچنین ۶۱ مؤلفه بر ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی ایران مؤثرند که این مؤلفه‌ها در پنج بُعد ساختاری و مدیریتی (۱۱ مؤلفه)، نهادی (۷ مؤلفه)،

۵. دانشجوی دکتری مدیریت آموزش عالی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران.

\* نویسنده مسئول: Ha.vaezi88@gmail.com

۶. استاد گروه مدیریت آموزش عالی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران:

naghourchian@yahoo.com

۷. دانشیار گروه مدیریت آموزش عالی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران: pjaafari@srbiau.ac.ir

۸. دانشیار گروه مدیریت آموزش عالی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران: k.mohamadkhani@srbiau.ac.ir

فرهنگی و اجتماعی (۷ مؤلفه)، فردی (۲۵ مؤلفه) و ارزشی (۱۱ مؤلفه) دسته‌بندی شدند. تقویت این مؤلفه‌ها می‌تواند به ارتقای نظام مدیریت دانشگاهی به یک نظام شورایی منجر شود.

**کلید واژگان:** مشارکت دانشجویان، نظام مدیریت دانشگاهی، حوزه‌های عملکردی دانشگاه، توسعه اجتماعی.

### مقدمه و بیان مسئله

مشارکت دانشجویان به‌عنوان اصلی‌ترین ذینفعان نهاد دانشگاه از سه منظر یادگیرندگان، جامعه دانشگاهی و شهروند<sup>۹</sup> قابل بررسی است (Alexander & Manolchev, 2020: 1148). مطالعات نشان می‌دهد که مشارکت به‌عنوان شهروند، به معنای حضور جدی و مشارکت آگاهانه، ارادی، مؤثر، فعال و سازمان‌یافته دانشجویان در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌های اداره امور دانشگاه است که نتایج بسیاری را در پی خواهد داشت. این امر برای دانشجویان به معنای افزایش عزت نفس، تقویت تعاملات اجتماعی، کسب تجربه و مهارت، یادگیری از همتایان<sup>۱۰</sup> و برای دانشگاه افزایش کیفیت و ضمانت اجرایی تصمیمات، کاهش مخاطرات و مقاومت در برابر تصمیم‌گیری و برای جامعه ارتقای شاخص‌های مردم‌سالاری است (Harrison, 2020: 1987; Colini, 2020: 5).

نظام مدیریت دانشگاهی یکی از ساختارهای مهم سازمان‌دهنده، هماهنگ‌کننده و ناظر بر فرایندهای حوزه‌های عملکردی دانشگاه است که به‌عنوان بازوی اجرایی «حکمرانی دانشگاهی» با بهره‌گیری از منابع، هدایت فعالیت‌ها، تعاملات و تصمیمات در دانشگاه، زمینه اجرای قوانین و مقررات، سیاست‌ها و راهبردهای کلی نظام آموزش عالی را فراهم می‌آورد و زمینه‌ای مناسب برای نقش‌آفرینی مشارکتی دانشجویان به‌عنوان یک شهروند در تصمیم‌سازی‌ها و تصمیم‌گیری‌ها ایجاد می‌کند. در این میان، هر چند درک عمومی و نظری در این خصوص وجود دارد که دانشجویان به‌عنوان بخشی از موجودیت دانشگاه باید بیشتر در امور مدیریت دانشگاه مشارکت داده شوند و تلاش‌های بسیاری در این خصوص صورت گرفته و در حال انجام است، ولی هنوز میزان مشارکت دانشجویان به‌ویژه در «نظام مدیریت دانشگاهی» در جایگاه واقعی خود قرار نگرفته است (Ahanchian, 2013: 14).

در آموزش عالی ایران نظام مدیریت دانشگاهی ساختار بیش از اندازه هرمی و متمرکز به خود گرفته و فضای مداخله حداقلی را برای ذینفعان به‌ویژه دانشجویان ایجاد کرده است که این موضوع علاوه بر نارضایتی دانشجویان، برخی از حوزه‌های عملکردی دانشگاه‌ها را با کاهش کیفیت در تصمیم‌سازی، چالش در اجرای تصمیمات و ناکامی در پایش و نظارت بر نتایج و پیامدهای تصمیمات به‌ویژه حوزه‌های مرتبط با دانشجویان روبه‌رو ساخته است.

9. Learners, Members of the Academic Community and Citizen

10. Peer Learning



نمونه‌ای از شواهد عینی در این زمینه نتایج مطالعات درباره تقاضای مطرح شده دانشجویان دانشگاه تهران برای انتخاب دانشجویان عضو کمیته انضباطی بدوی دانشگاه از سوی دانشجویان به جای رئیس دانشگاه، ابراز نارضایتی از کیفیت زندگی دانشجویی دانشجویان تبریز، اصفهان و کردستان به دلیل نبود شناخت و بی‌توجهی به نیازها و خواسته‌های رفاهی دانشجویان ناشی از خلأ حضور آنان در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی دانشگاه، کاهش چشمگیر فعالیت‌های فوق برنامه دانشجویی دانشگاه‌های فنی دانشگاه تهران به دلیل نبود مشارکت و حضور نداشتن دانشجویان در فرایند برنامه‌ریزی و سازماندهی این گونه برنامه‌ها، نارضایتی از انعطاف‌ناپذیری برخی فرایندهای آموزشی و پژوهشی به دلیل حضور کم‌رنگ نمایندگان مشورتی دانشجویان در شوراهای سیاست‌گذاری آموزش عالی، تصور تشریفاتی بودن تشکل‌های دانشجویی و ناکارآمدی آنها از دیدگاه دانشجویان دانشگاه شیراز و بی‌انگیزگی در حضور فعال و مستمر دانشجویان در محیط‌های دانشگاهی در واحدهای دانشگاه‌های آزاد اسلامی به دلیل احساس بیگانگی دانشجویان با دانشگاه ناشی از نبود مشارکت آنها در امور مختلف دانشگاه است (Akbarzadeh & Maleki, 2019: 29; Jahangiri, 1917: 128).

این در حالی است که اگر دانشجویان به‌عنوان بخشی از کنشگران نظام علمی و تحقیقاتی کشور، به هر دلیلی احساس خوداثربخشی<sup>۱۱</sup> و نقش‌آفرینی در نظام آموزش عالی را نداشته باشند، بخش عمده‌ای از فرایند آموزش، تولید و مبادله علم در کشور محدود خواهد شد که اگر برای آن چاره‌اندیشی نشود، در آینده‌ای نزدیک دانشگاه‌ها را از درون تهی، دانشجویان را بی‌انگیزه و جامعه را به رختی فراگیر دچار خواهد ساخت. از طرفی، دانشگاه‌ها دریافته‌اند که نمی‌توانند با به‌کارگیری ساختارها، رویکردها و راهبردهای سنتی اداره امور دانشگاه پاسخگوی نیاز و انتظارات امروزی و بهنگام ذینفعان خود باشند و لذا، آنها به دنبال تجدید نظر در رویه‌ها و اصلاح سیاست‌های پیشین و نظام مدیریت خود مطابق با استانداردهای بین‌المللی هستند، به‌ویژه در آن بخش که از سوی نظام آموزش عالی کشور به آنها تفویض شده است. در این خصوص، شناخت ابعاد و مؤلفه‌های کلیدی اثربخش مشارکتی آزموده شده، در میان دانشجویان به‌عنوان مهم‌ترین ذینفعان دانشگاه در کشور، ضروری به نظر می‌رسد. هدف این تحقیق شناسایی مؤلفه‌ها و ابعاد ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی ایران در قالب مطالعه موردی بود. از این رو، پاسخگویی به این سؤالات مد نظر قرار گرفت: مؤلفه‌های کلیدی ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی کدام‌اند؟ مؤلفه‌های شناسایی شده چه اولویتی دارند؟ وضعیت موجود مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی مبتنی بر مؤلفه‌های شناسایی شده چگونه است؟ مهم‌ترین پیشران‌ها و تسهیل‌کننده‌های ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی ایران کدام‌اند؟

## مبانی نظری و پیشینه

الکساندر و مانولچو (Alexander & Manolchev, 2020: 1150) در مطالعه‌ای درباره دانشگاه‌های آینده، مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی را یکی از ویژگی‌های ممتاز دانشگاه‌های نسل آینده بر شمردند و آن را راهکاری مناسب برای اثربخشی، کیفیت و مشروعیت تصمیمات برای دانشگاه و پرورش شهروندان مشارکت‌جو دانستند. هریسون (Harrison, 2020:1987) تمرکز بیش از حد دانشگاه‌ها بر امور آموزشی و پژوهشی و نبود سازوکارهای مشخص مشارکتی را از موانع مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی در سال‌های اخیر دانسته است.

تامرات (Tamrat, 2019:31) در مطالعه‌ای در زمینه ضرورت‌های مشارکت دانشجویان در حاکمیت دانشگاه به این نتیجه رسید که مدیران دانشگاه در خصوص شکلی از فعالیت‌های دانشجویی که تحت مدیریت آنها قرار نمی‌گیرند، محتاط هستند. ژیکینگ و زیوژانگ (Zhiqiang & Zhang, 2019: 121) قوانین و مقررات تشویقی در حمایت از مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی را عاملی ضروری برای دانشگاه‌های امروزی دانسته‌اند. کیوبا (Kouba, 2018: 70) عقیده دارد که مؤلفه‌های مؤثر بر مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی متأثر از بافت فرهنگی، ظرفیت تشکلی‌های دانشجویی، پویایی فضای دانشگاه، سابقه فعالیت‌های موفق مشارکتی و نگرش و ذهنیت دانشجویان به نتایج حاصل از مشارکت است. یافته‌های مطالعات کوماراسوامی (Kumaraswamy, 2019: 380) نشان داد که توسعه مشارکت دانشجویان موجب افزایش مهارت‌های ارتباطی و کاهش مرزبندی میان ذینفعان داخلی می‌شود و علاوه بر یادگیری نقش‌پذیری، پیشرفت تحصیلی و موفقیت‌های شغلی آنها را نیز تحت تأثیر مثبت قرار می‌دهد.

علوی شاد (Alavi Shad, 2020: 20) در مطالعه‌ای درباره نقش دمکراتیزه‌سازی نظام مدیریت دانشگاهی برای آموزش عالی با کیفیت نتیجه می‌گیرد که مشارکت‌پذیری نظام‌های مدیریت دانشگاهی علاوه بر کاهش ریسک تصمیم‌گیری، تسهیل در اجرای تصمیمات و کاهش هزینه مبادله، موجب ارتقای بهره‌وری فرایندهای عملکردی دانشگاه و از نظر روانشناختی به تقویت خودباری و اعتماد به نفس دانشجویان منجر می‌شود. میوری (Murray, 2018: 7) در مطالعه‌ای به تأثیر مشارکت دانشجویان پرداخته و به این نتیجه رسیده است که دانشجویانی که در فعالیت‌های دانشگاهی درگیر هستند، علاوه بر عملکرد تحصیلی بهتر، تعهد عاطفی و توانمندی روانشناختی بالاتری نسبت به دیگر دانشجویان دارند. صالحی، قلتاش و مرتضایی (Salehi, Qaltash & Mortezaei, 2013: 109) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که مشارکت در امور دانشگاه به پرورش خلاقیت دانشجویان بسیار کمک می‌کند.

پلانز و همکاران (Planas, Solaer, Fullana, Pallisera & Vila, 2013: 579) بر این نکته تأکید کردند که برنامه‌های پیش‌بردی و ترویجی برای ترغیب نمایندگان دانشجویان به‌منظور حضور فعال‌تر و نقش‌پذیری بیشتر در جلسات تصمیم‌گیری دانشگاه مد نظر قرار گیرد. مرسر و همکاران (Mercer-Mapstone, Marquis & McConnell, 2018: 15) در مطالعه خود بیان کردند که

علی‌رغم قدرت عددی دانشجویان به‌عنوان یک ذی‌نفع مهم در جامعه دانشگاهی، فضای مشارکتی لازم به آنها داده نشده است. یین‌کا (Yinka, 2014: 127) در تحقیقی درباره مشارکت دانشجویان در مدیریت دانشگاه‌ها نشان داد که مشارکت در فرایند تصمیم‌گیری موجب احساس خودهدایتی<sup>۱۲</sup> شده است. مبانی نظری این تحقیق در سطح خرد مبتنی بر نظریه‌های مرتبط با عوامل «انسانی» و در سطح کلان مرتبط با عوامل «ساختاری» بود. نظریه‌های مورد استناد در هر دو سطح به‌دلیل تونلایی، درهم‌تنیدگی و حمایت از یکدیگر به‌صورت هدفمند انتخاب شده‌اند.

در سطح خرد در چارچوب مبتنی بر عوامل انسانی در نظریه‌هایی که به عامل شناختی توجه شده، فرض بر این است که مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی به‌عنوان یک «کنش اجتماعی» تحت تأثیر وجوه مختلف شخصیتی آنهاست و لذا، اعتقادات، باورها، جهت‌گیری، اندیشه، تصور، پنداشت و نوع عقیده و نظر آنان بر شکل‌گیری، میزان و نحوه مشارکت مؤثر است. در نظریه‌هایی که به عامل رفتاری تأکید دارند، فرض بر کسب منافع و سود و زیان حاصل از مشارکت دانشجویان است. بنا بر نظریه «عمل منطقی- فیشبن و آجزن»<sup>۱۳</sup> (۱۹۶۷)، دانشجویان بر اساس نگرش‌های گذشته و نیت‌های رفتاری خود عمل می‌کنند؛ تصمیم آنها برای مشارکت بر مبنای نتایجی است که انتظار دارند به‌دست آورند و مهم‌ترین عامل قصد دانشجویان است که ترکیبی از نگرش و هنجارهای ذهنی در خصوص مشارکت است (Ajzen, 1985: 13). بر اساس نظریه «مبادله اجتماعی- هومنز»<sup>۱۴</sup> (۱۹۷۶)، صرفنظر از داوطلبانه بودن مشارکت تا هنگامی که مزایای آن فراتر از هزینه‌های آن باشد، گسترش می‌یابد (Cook, Cheshire, Rice & Nakagawa, 2013: 55). به استناد نظریه «کنش ارتباطی- هابرماس»<sup>۱۵</sup> (۱۹۸۱)، مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی نوعی کنش اجتماعی معطوف به حصول تفاهم است و لذا، دانشجویان در حوزه‌های عملکردی از طریق استدلال، وفاق و همکاری با یکدیگر تعامل می‌کنند تا بدون اجبار و اضطراب بتوانند مسائل مورد علاقه خود را در کنار منافع عمومی دانشگاه حل و فصل کنند و این امر زمانی امکان‌پذیر است که تضمین‌های لازم برای تعامل، همکاری و ابراز افکار به‌صورت آزادانه برای آنها فراهم باشد (Hagger, 2019: 14). به استناد نظریه «کنش جمعی- اولسون»<sup>۱۶</sup> (۱۹۷۱)، دانشجویان به‌دلیل منافع مشترک با همدیگر مشارکت می‌کنند، چرا که این نوع از مشارکت غیررقابتی است و مشارکت یک دانشجو امکان مشارکت را برای سایر دانشجویان کاهش نمی‌دهد و هیچ دانشجویی مستثنا از این مشارکت نیست (Colini, 2020: 12). بر اساس نظریه «انتخاب عمومی- بولکانن و تالوک»<sup>۱۷</sup> (۱۹۶۵)، دانشجویان با مشارکت در نظام مدیریت

12. Self-direction

13. Fishbein and Ajzen

14. Homans's Social Exchange Theory

15. Habermas -Communication Action Theory

16. Olson -Collective Action Theory

17. Buchanan and Tullock-Public Choice Theory

دانشگاهی به‌طور منطقی «هزینه‌های مشارکت نکردن» را مد نظر قرار می‌دهند. همچنین به استناد نظریه «مشارکتی- ترنر»<sup>۱۸</sup> (۱۹۸۶)، هنگامی که تصمیم‌گیری‌ها در حاکمیت دانشگاهی بدون حضور دانشجویان گرفته شود، بسیاری از نیازهای واقعی آنها نهفته و مغفول می‌ماند (Miller & Gunnels, 2020: 166).

بنا بر نظریه «خود تعیین کنندگی- رایان و دسی»<sup>۱۹</sup> (۱۹۸۵)، دانشجویان به‌طور طبیعی در جست‌وجوی رشد و بهزیستی و تلاش برای رسیدن به سطح بالایی از انگیزه هستند؛ از این رو، مشارکت در نظام مدیریت دانشگاهی تا حدودی به برآوردن نیازهای روانشناختی آنان شامل شایستگی، ارتباط و خودمختاری و در نتیجه، ارتقای خودانگیزگی و تجربه احساس بهزیستی روانی منجر خواهد شد. بنابراین، انتظار می‌رود که حضور دانشجویان در تصمیم‌گیری‌ها آنها را کنجکاوتر، خلاق‌تر، مشتاق‌تر و هیجان‌زده‌تر سازد (Rehana Hossain, 2015: 17-22; Keshtkar & Hatami, 2015: 43). در سطح کلان در چارچوب مبتنی بر عوامل «ساختاری» زمینه‌های مشارکت را فراهم می‌آورد. بنا بر نظریه مردم‌سالاری، مشارکت دانشجویان در نهاد دانشگاه مبتنی بر دو اصل «نظارت همگانی بر تصمیم‌گیری جمعی» و «داشتن حق برابر در اعمال این نظارت» است. بنا بر نظریه «میجلی»<sup>۲۰</sup> (۱۹۸۶)، بر اساس پاسخ حکمرانی دانشگاه به مشارکت، چهار نوع شیوه مشارکت واقعی، هدایت‌کننده، فزاینده و ضد مشارکتی شکل می‌گیرد که هر یک از آنها دانشجویان را به‌گونه‌ای خاص به مشارکت وا می‌دارد (Huntington & Nelson, 1978: 750). بر اساس نظر هانتینگتون و نلسون (Sattari, Yardani & Farazi, 2017: 129) عضویت و مشارکت فعال در انواع گروه‌ها و تشکل‌های دانشجویی احتمال مشارکت دانشجویان را در نظام مدیریت دانشگاهی افزایش می‌دهد. بنا بر نظریه «مشارکت- دریسکل»<sup>۲۱</sup> (۲۰۰۲)، توسعه‌یافتگی دانشگاه‌ها می‌تواند مهم‌ترین عامل شکل‌گیری مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی باشد (Rezaei & Movahedi, 2017: 90; True, 2019: 30; Alavi Shad, 2020: 16).

ارکان مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی: ورود به دانشگاه و زندگی دانشجویی بخش مهمی از تجربه زیسته بسیاری از افراد جامعه معاصر است (Blanc, 2020: 9). نقشی که دانشجویان در دانشگاه ایفا می‌کنند، علاوه بر آنکه برای نظام آموزش عالی بسیار مهم است، معرف جامعه‌ای کارآمد و پویاست (Etemadifard, 2017: 9). مشارکت دانشجویان، به‌عنوان فرایندی که طی آن حوزه‌های عملکردی متأثر از حضور و شرکت فعال، آگاهانه و مسئولانه دانشجویان است، به نظام مدیریت دانشگاهی منعطف با ساختاری فراگیر در سطوح مختلف عملیاتی تا عالی دانشگاه نیاز دارد (Lozano,

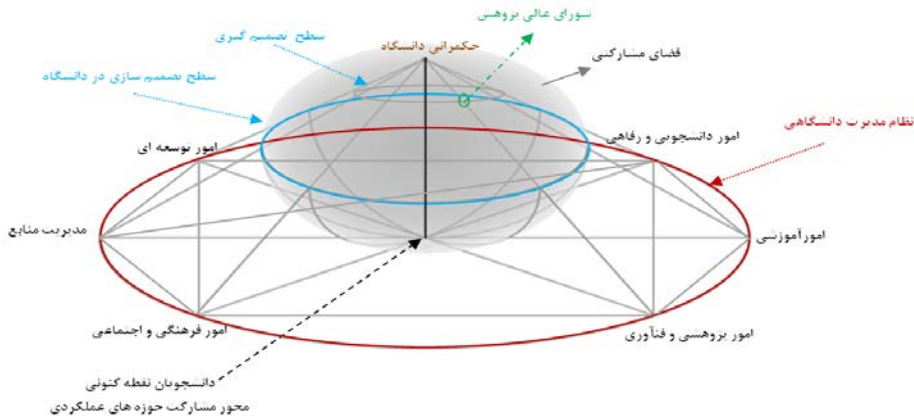
18. Turner Participatory Theory

19. Ryan & Deci Self-Determination Theory

20. Midgley

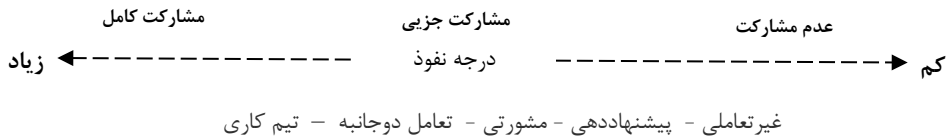
21. Driskell

1880: 2019). شکل‌گیری شوراهای مشارکتی<sup>۳۳</sup> در حوزه‌های عملکردی و تشکیل کمیته‌های مختلف تخصصی و موضوع‌محور با مشارکت همه ذینفعان دانشگاه راهکاری ساده، اما اثربخش برای خلق فضای مشارکتی در نهاد دانشگاه است (Farasatkah & Maniei, 2014: 33).



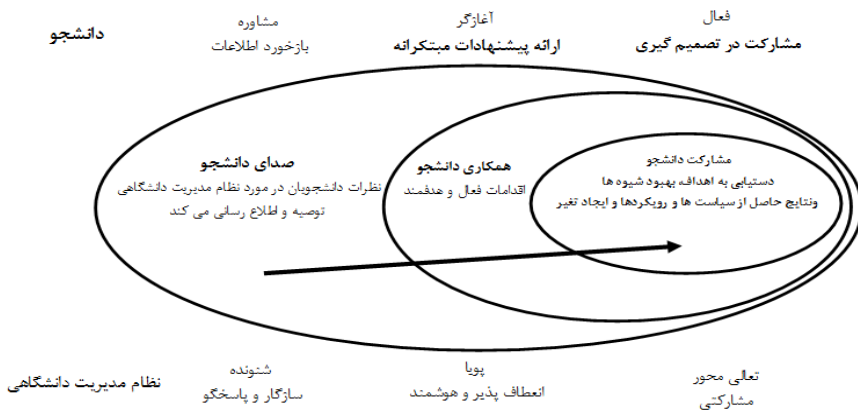
شکل ۱- گستره مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی

در این خصوص، زمینه‌ای که مشارکت دانشجویان در آن شکل می‌گیرد، تحت تأثیر عوامل بسیاری از جمله انگیزه، موقعیت اجتماعی (پایگاه اجتماعی)، ویژگی‌های شخصیتی، محیط سیاسی، مهارت، منابع (مالی، اطلاعاتی، فناوری و ...) و تعهد است (Croucher & Lacy, 2020: 520) که مجموع آنها نشان‌دهنده «درجه مشارکت دانشجویان» و میزان اعمال نفوذ، تأثیر و نظارت آنها در اتخاذ تصمیمات نظام مدیریت دانشگاهی است. مشارکت دانشجویان ممکن است از ارائه صرف یک نظر یا عقیده شروع و به عضویت در یک گروه کاری ختم شود. مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی را می‌توان به پنج درجه کلی تقسیم کرد: ۱. حالت غیرتعاملی که بیانگر وضعیتی است که در فرایندهای کاری از سبک‌های دستوری یا تشویقی استفاده می‌شود؛ ۲. حالت پیشنهاددهی که مشارکت از طریق سازوکارهایی مانند پیشنهادها و حلقه‌های بهبود کیفیت صورت می‌پذیرد؛ ۳. حالت مشارکت بر مبنای مشورت که از طریق تعامل مشترک با ذینفعان به‌طور انفرادی یا گروهی انجام می‌گیرد؛ ۴. حالت تعامل دوجانبه که دانشجویان از طریق نمایندگان خود در امور مشارکت می‌کنند؛ ۵. حالت تیم‌های کاری که درجه کاملی از مشارکت هستند که دانشجویان با دیگر ذینفعان داخلی در گروه‌های کوچک و در چارچوب تعیین شده مشارکت می‌کنند. تیم‌های کاری نیمه‌مستقل و تیم‌های خودگردان نمونه‌هایی از این نوع مشارکت محسوب می‌شوند (Bowden, Tickle & Naumann, 2019: 17).



### شکل ۲- نمودار درجه مشارکت دانشجویان

مراحل شکل‌گیری مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی به صورت شکل ۳ است.

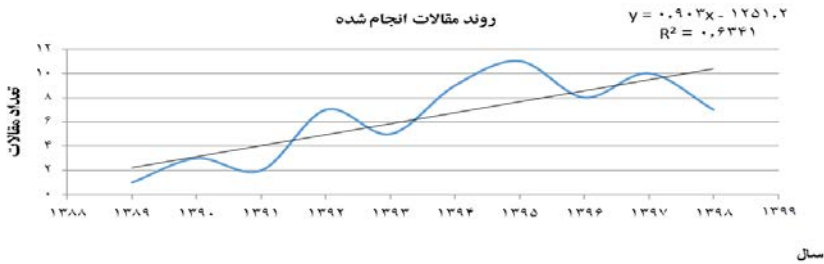


شکل ۳- مراحل مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی (Quick, 2020: 37)

### روش پژوهش

تحقیق حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت آمیخته اکتشافی<sup>۳۳</sup> بود و مراحل اجرای آن در چهار گام صورت پذیرفت: ۱. مرور نظام‌مند مطالعات و تحقیقات انجام شده مرتبط با موضوع تحقیق به منظور احصای مؤلفه‌های مؤثر در ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی مطابق با معیارهای تعریف شده؛ ۲. اولویت‌بندی مؤلفه‌ها و دسته‌بندی آنها در ابعاد مختلف؛ ۳. شناسایی وضعیت موجود مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی به صورت مطالعه موردی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات بر اساس ابعاد و مؤلفه‌های شناسایی شده؛ ۴. تعیین پیشران‌ها و تسهیل‌کننده‌های مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی. در توالی گردآوری داده‌ها ابتدا داده‌های کیفی و سپس داده‌های کمی گردآوری شدند تا بر مبنای یافته‌های به‌دست آمده از داده‌های کیفی، داده‌های کمی گردآوری شده تعمیم‌پذیری یافته‌ها را میسر سازد.

در بخش کیفی جامعه آماری شامل کلیه مطالعات انجام شده داخلی و خارجی در زمینه موضوع تحقیق در دوره زمانی ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۹ بود. روش نمونه‌گیری در این بخش هدفمند قضاوتی<sup>۲۴</sup> (غیراحتمالی به صورت عمدی و غیرتصادفی) بود. برای انتخاب مطالعات انجام شده با اقتباس از چک‌لیست استاندارد کانسورت<sup>۲۵</sup> (۲۰۱۸) و دستورالعمل سیمونز<sup>۲۶</sup> معیارهای ارزیابی مشخص و مطالعات تکراری و همپوشان حذف شدند. روش گردآوری داده‌های آماری به صورت کتابخانه‌ای، ابزار آن به صورت فیش برداری و روش آن به صورت مرور نظام‌مند یا ساختاریافته<sup>۲۷</sup> مطالعات انجام شده بود. پس از جست‌وجوی منابع اطلاعاتی، تعداد ۱۱۹ مطالعه (در قالب مقالات علمی و پژوهشی) یافت شد که از این تعداد، پس از غربالگری (حذف ۳۳ مورد با ارزیابی کیفی پایین و حذف ۲۳ مورد تکراری و همپوشان) ۶۳ مطالعه مطابق معیارهای تعریف شده به عنوان نمونه انتخاب و بررسی شدند. از این تعداد روش تحقیق ۲۶ مطالعه (۴۱ درصد) به صورت کیفی، ۳۱ مطالعه (۴۹ درصد) به صورت کمی و ۶ مطالعه (۱۰ درصد) به صورت آمیخته بود.



شکل ۴- نمودار روند تعداد مطالعات انجام شده در دوره ۱۳۸۸-۱۳۹۹

برای تعیین گروه خبرگان نمونه‌ای ۱۷ نفره از افراد مطلع و علاقه‌مند به همکاری فعال در زمینه علمی و اجرایی در حوزه آموزش عالی به صورت هدفمند با روش همگون<sup>۲۸</sup> از میان چهار گروه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها در رشته‌های مرتبط (مدیریت آموزش عالی، جامعه‌شناسی، علوم اجتماعی، علوم تربیتی و روانشناسی)، مدیران اجرایی دانشگاه‌ها، اعضای دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی و مدیران وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (با شرط علاقه‌مندی به همکاری) انتخاب شدند. تمام اعضای گروه خبرگان اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها با رتبه دانشیار و بالاتر و سابقه کاری بالا بودند.

- 
- 24. Purposive Sampling
  - 25. Concert
  - 26. Simmons Instructions
  - 27. Systematic Review
  - 28. Sampling Homogeneous

## جدول ۱- مشخصات اعضای گروه خبرگان

زمینه علمی و اجرایی	تعداد	جایگاه سازمانی	حوزه فعالیت	میانگین سابقه کار
گروه اول	۶	عضو هیئت علمی دانشگاه	آموزش و پژوهش	۱۹ سال
گروه دوم	۴	رئیس دانشگاه/رئیس دانشکده/ مدیر گروه	اجرای برنامه‌ها	۲۱ سال
گروه سوم	۲	عضو شورای عالی انقلاب فرهنگی	سیاستگذاری	۲۸ سال
گروه چهارم	۵	معاون وزیر/ مدیر کل/ رئیس سازمان	تدوین برنامه‌ها و راهبردها	۲۵ سال

در مرور نظام‌مند نمونه آماری (۶۳ مطالعه) ابتدا تعداد ۷۰ مؤلفه شناسایی و کدگذاری شد. با بهره‌گیری از نظر گروه خبرگان از طریق ابزار مصاحبه نیمه ساختاریافته (به‌صورت غیرحضوری) <sup>۹</sup> در نهایت، ۶۱ مؤلفه انتخاب شد. برای اولویت‌بندی مؤلفه‌های شناسایی شده از اجماع نظر خبرگان با روش دلفی فازی استفاده شد. برای این منظور، فهرست مؤلفه‌های شناسایی شده در سه مرحله در اختیار گروه خبرگان قرار گرفت و از آنها درخواست شد تا با استفاده از متغیرهای کلامی میزان درجه اهمیت هر مؤلفه را مشخص کنند. نظر خبرگان در قالب متغیرهای کلامی به‌صورت عدد فازی مثلثی برای هر یک از مؤلفه‌های شناسایی شده تعریف شد، به نحوی که مؤلفه  $\lambda$ ام با سه عدد حقیقی به‌صورت عدد فازی  $f_{\lambda} = (l_{\lambda}, m_{\lambda}, u_{\lambda})$  مشخص شد که در آن  $u$  کران بالایی (بیشینه مقداری که عدد فازی  $f$  در خصوص مؤلفه  $\lambda$ ام می‌تواند اختیار کند)،  $l$  کران پایینی (کمینه مقداری که عدد فازی  $f$  در خصوص مؤلفه  $\lambda$ ام می‌تواند اختیار کند) و  $m$  کران میانی (م احتمال‌ترین مقداری که عدد فازی  $f$  در خصوص مؤلفه  $\lambda$ ام می‌تواند اختیار کند) بود. با توجه به تابع عضویت عدد فازی مثلثی داریم:

$$\mu_f(x) = \begin{cases} \frac{x-l}{m-l} & l < x < m \\ \frac{u-x}{u-m} & m < x < u \\ 0 & \text{در غیر اینصورت} \end{cases} \quad (1)$$

به‌منظور مقایسه‌پذیری اعداد فازی هر مؤلفه و تشخیص درک مشترک گروه خبرگان از اولویت هر مؤلفه، عدد فازی مثلثی با استفاده از فرمول مینکوسکی <sup>۲۹</sup> به اعداد قطعی تبدیل (عمل فازی زدایی <sup>۳۰</sup>) و محاسبه شدند:

$$x = l + \frac{u-m}{4} \quad (2)$$

29. Minkowski

30. Defuzzification



در مرحله اول اهمیت ۱۴ مؤلفه مشخص شد، در مرحله دوم ضمن اعمال نظرهای اصلاحی، مجدداً فهرست اصلاحی همراه با نظر قبلی در اختیار هر یک از اعضای گروه خبرگان قرار گرفت. نتایج ارائه شده در مرحله دوم، همانند مرحله اول تحلیل و میزان اختلاف مرحله اول و دوم مشخص شد و سپس دوباره در اختیار گروه خبرگان قرار گرفت و در نهایت، در مرحله سوم نظرهای مرحله دوم و میزان اختلاف نظر هریک از اعضا با سایرین در اختیار اعضای گروه خبرگان قرار گرفت که سرانجام، در این مرحله در خصوص اولویت مؤلفه‌ها مطابق جدول ۲ توافق صورت گرفت. همچنین با توجه به ماهیت و اولویت مؤلفه‌ها، آنها در ۵ بعد به شرح جدول ۳ دسته‌بندی شدند.

جدول ۲- اولویت مؤلفه‌های نهایی مورد توافق گروه خبرگان

میانگین فازی زدایی شده (X)	میانگین فازی مثلثی (l, m, u)			مؤلفه
۰/۷۴	۰/۷۴	۰/۹۹	۱	۱. سنجش و ارزیابی مستمر فرایندهای مشارکتی در دانشگاه
۰/۷۳	۰/۷۴	۰/۹۹	۱	۲. میزان تعهد عاطفی و توانمندی روانشناختی در میان دانشجویان
۰/۷۲	۰/۷۱	۰/۹۶	۰/۹۹	۳. تقویت سرمایه اجتماعی با بهره‌گیری از گستره و تنوع افکار عقاید و نظرها
۰/۷۲	۰/۷۱	۰/۹۶	۰/۹۹	۴. توسعه و تقویت فرایندهای بهره‌گیری از خرد جمعی در دانشگاه
۰/۷۲	۰/۷۲	۰/۹۷	۰/۹۹	۵. ارزش‌گذاری تصمیمات جمعی در مقابل با تصمیمات فردی
۰/۷۱	۰/۶۹	۰/۹۴	۱	۶. سبک رهبری مشارکتی در دانشگاه
۰/۷۱	۰/۷۱	۰/۹۶	۰/۹۹	۷. مشروعیت بخشیدن به روحیه همکاری و حس مسئولیت‌پذیری دانشجویان
۰/۷۱	۰/۷۱	۰/۹۶	۰/۹۹	۸. ارزش‌های اعتقادی و باورهای دینی در همکاری و مشورت در میان دانشجویان
۰/۷۰	۰/۶۹	۰/۹۴	۰/۹۹	۹. استقرار نظام‌های مشارکتی (نظام پیشنهادها، ایده‌پردازی و ...)
۰/۷۰	۰/۶۹	۰/۹۴	۰/۹۹	۱۰. حمایت از فعالیت‌های تاملی، گروهی و تشکیلاتی
۰/۷۰	۰/۶۴	۰/۹۴	۰/۹۹	۱۱. افزایش تحرک و نشاط اجتماعی در دانشگاه
۰/۷۰	۰/۶۹	۰/۹۳	۰/۹۷	۱۲. اجرای راهبردهای توسعه اجتماعی در دانشگاه
۰/۷۰	۰/۶۹	۰/۹۴	۰/۹۹	۱۳. افزایش سطح اقتناع‌گرایی در میان دانشجویان
۰/۷۰	۰/۶۹	۰/۹۴	۰/۹۹	۱۴. تقویت احساس خوداثربخشی، خودسامانی (داشتن حق انتخاب) و مؤثر بودن دانشجویان
۰/۷۰	۰/۶۹	۰/۹۴	۰/۹۷	۱۵. توزیع متناسب قدرت و ارتقای سازوکارهای مشارکتی
۰/۶۹	۰/۶۸	۰/۹۳	۰/۹۷	۱۶. تقویت خلاقیت و توانایی حل مسئله دانشجویان برای تحول‌گرایی و نوسازی در دانشگاه
۰/۶۹	۰/۶۸	۰/۹۳	۱	۱۷. ترویج فرهنگ مشارکت‌پذیری و انحصارزدایی
۰/۶۹	۰/۶۸	۰/۹۳	۰/۹۹	۱۸. کیفیت برگزاری انتخابات تشکلهای، شوراهای و انجمن‌های دانشجویی در دانشگاه
۰/۶۹	۰/۶۸	۰/۹۳	۰/۹۹	۱۹. تقویت هنجارهای مشارکت‌جویی دانشجویان در دانشگاه

میانگین فازی زدایی شده (X)	میانگین فازی مثلثی $(l, m, u)$			مؤلفه
۰/۶۹	۰/۶۸	۰/۹۳	۰/۹۷	۲۰. هویت‌بخشی به فعالیت‌های داوطلبانه دانشجویان
۰/۶۹	۰/۶۸	۰/۹۳	۰/۹۹	۲۱. نگرش و پنداشت اثربخشی دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی
۰/۶۹	۰/۶۸	۰/۹۳	۰/۹۹	۲۲. توسعه انتشارات (علمی، فرهنگی، سیاسی، ورزشی و ...) دانشجویان
۰/۶۹	۰/۶۸	۰/۹۳	۰/۹۷	۲۳. اعتقاد مدیریت ارشد دانشگاه به افزایش اثربخشی، کیفیت و مشروعیت تصمیمات
۰/۶۸	۰/۶۶	۰/۹۱	۰/۹۶	۲۴. آزادی علمی و فضای آزاداندیشی و اظهار نظر در دانشگاه
۰/۶۸	۰/۶۸	۰/۹۱	۰/۹۴	۲۵. تقویت انسجام میان بافت فرهنگی دانشجویان با دیگر ذینفعان داخلی دانشگاه
۰/۶۸	۰/۶۶	۰/۹۱	۱	۲۶. سودمندی ادراک شده دانشجویان به شرکت در تصمیم‌گیری مشارکتی
۰/۶۸	۰/۶۶	۰/۹۱	۱	۲۷. سطح توسعه‌یافتگی گفتمان‌های دانشجویی در کلاس جهانی
۰/۶۸	۰/۶۶	۰/۹۱	۱	۲۸. تقویت امید و آینده‌نگری در میان دانشجویان
۰/۶۷	۰/۶۳	۰/۸۷	۰/۹۳	۲۹. استقلال دانشگاهی و مدیریت خودگردان در دانشگاه
۰/۶۷	۰/۶۵	۰/۹۰	۱	۳۰. پابندی به تعهدات بین‌المللی مشارکت‌گرایی در دانشگاه
۰/۶۷	۰/۶۶	۰/۹۱	۰/۹۶	۳۱. آشنایی دانشجویان با فرایندها، برنامه‌ها، مقررات، مسئولیت‌ها و جایگاه‌های مدیریتی
۰/۶۷	۰/۶۵	۰/۹۰	۱	۳۲. درک و بینش درباره تفکر توسعه‌ای و توسعه مشارکتی
۰/۶۷	۰/۶۵	۰/۹۰	۱	۳۳. ایجاد فرصت‌ها و موقعیت‌های رشد برای دانشجویان مشارکت‌جو
۰/۶۷	۰/۶۵	۰/۹۰	۰/۹۹	۳۴. تقویت نگرش اعتماد به کفایت آگاهی‌های دانشجویان
۰/۶۷	۰/۶۵	۰/۹۰	۱	۳۵. توسعه منافع و حفظ جایگاه، نفوذ و منزلت اجتماعی دیگر ذینفعان در دانشگاه
۰/۶۶	۰/۶۳	۰/۸۸	۰/۸۱	۳۶. انعطاف‌پذیری در مقررات داخلی دانشگاه
۰/۶۶	۰/۶۳	۰/۸۸	۰/۹۹	۳۷. دسترسی به گردش و تبادل اطلاعات آزاد و شفاف در دانشگاه
۰/۶۶	۰/۶۳	۰/۸۸	۰/۹۹	۳۸. اعطای نقش‌های کلیدی به نمایندگان دانشجویان
۰/۶۵	۰/۶۲	۰/۸۵	۱	۳۹. عضویت دانشگاه در مجامع و اتحادیه‌های دانشجویی منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی
۰/۶۵	۰/۶۲	۰/۸۷	۰/۹۲	۴۰. ضابطه‌گرایی به جای هنجارگرایی در روابط دانشجویان و دیگر ذینفعان دانشگاه
۰/۶۴	۰/۶۰	۰/۸۵	۰/۹۹	۴۱. توسعه زیرساخت‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری تعاملی ارتباط-محور و شبکه‌ساز
۰/۶۳	۰/۶۰	۰/۸۵	۰/۹۶	۴۲. تقسیم شفاف، متوازن و مشخص وظایف
۰/۶۳	۰/۶۰	۰/۸۵	۰/۹۷	۴۳. پذیرش مشارکت به‌عنوان ارزش و سرمایه فرهنگی در دانشگاه

میانگین فازی زدایی شده (x)	میانگین فازی مثلثی (l, m, u)			مؤلفه
۰/۶۳	۰/۶۰	۰/۸۵	۰/۹۷	۴۴. وجود نمادهای همبسته فرهنگی- اجتماعی در گرایش به همکاری‌های جمعی
۰/۶۳	۰/۶۰	۰/۸۵	۰/۹۶	۴۵. تکریم شخصیت دانشجویان فعال در تعمیم فرهنگ مردم‌سالاری
۰/۶۲	۰/۵۷	۰/۸۲	۰/۹۹	۴۶. پویایی، چابکی و انعطاف‌پذیری ساختار دانشگاه
۰/۶۱	۰/۵۹	۰/۸۴	۰/۹۴	۴۷. حمایت از روحیه رقابت‌طلبی، همدلی و سازگاری اجتماعی در دانشگاه
۰/۶۰	۰/۵۶	۰/۸۱	۰/۹۶	۴۸. پیشگیری از تعارض منافع ذینفعان و ائتلاف مطلوبیت‌ها و منافع
۰/۵۸	۰/۵۴	۰/۸۱	۰/۹۱	۴۹. تشویق یادگیری مهارت‌های کار تیمی، تفکر جمعی و مطالبه‌گری
۰/۵۶	۰/۵۱	۰/۷۵	۰/۹۱	۵۰. بهره‌گیری از تجربه‌ها و دانش صریح دانشجویان در تصمیم‌گیری‌های عملیاتی
۰/۵۶	۰/۵۱	۰/۷۶	۰/۹۳	۵۱. توسعه اخلاق‌مداری و گسترش اخلاق حرفه‌ای در دانشگاه
۰/۵۰	۰/۴۶	۰/۷۱	۰/۹۰	۵۲. استانداردسازی فرایندهای همکاری و تلاش داوطلبانه در حل مسائل
۰/۵۰	۰/۴۶	۰/۶۹	۰/۸۵	۵۳. تصمیم‌گیری اقتصادی متناسب با تغییر و تحولات محیطی دانشگاه
۰/۴۹	۰/۴۴	۰/۶۸	۰/۸۵	۵۴. آموزش شیوه‌های مشارکت‌جویانه فعالیت‌های دانشجویان در امور دانشگاه
۰/۴۸	۰/۴۳	۰/۶۸	۰/۸۸	۵۵. آشنایی دانشجویان با توانمندی‌ها، امکانات و فرایندهای اداره امور در دانشگاه‌ها
۰/۴۷	۰/۴۱	۰/۶۶	۰/۹۰	۵۶. نبود جهت‌گیری ارزشی به فردگرایی و تقدیرگرایی در میان دانشجویان
۰/۴۵	۰/۴۰	۰/۶۳	۰/۸۴	۵۷. ثبت و ارزش‌گذاری سوابق فعالیت‌های مشارکتی دانشجویان در امور مدیریتی
۰/۴۳	۰/۳۸	۰/۶۳	۰/۸۴	۵۸. میزان اعتماد به نفس، عزت نفس و خودانگیزگی در میان دانشجویان
۰/۴۲	۰/۳۷	۰/۶۰	۰/۸۱	۵۹. تیم‌سازی و طراحی شبکه‌های فعالیت‌های گروهی در دانشگاه
۰/۳۹	۰/۳۵	۰/۵۷	۰/۷۳	۶۰. برانگیختگی و تعمیق تفکر انتقادی و هوشیارانه و هدفدار در میان دانشجویان
۰/۲۸	۰/۲۲	۰/۴۴	۰/۶۸	۶۱. سیاست‌های تمرکززدایی و تفویض اختیار در دانشگاه

## جدول ۳- ارکان، ابعاد و مؤلفه‌های ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی

مؤلفه	بعد	ارکان	مؤلفه	بعد	ارکان
اشنایی دانشجویان با فرایندها، برنامه‌ها، مقررات، مسئولیت‌ها و جایگاه‌های مدیریتی دانشگاه	بعد فردی (روانشناختی- انگیزشی)	دانشجو	سبک رهبری مشارکتی	بعد ساختاری و مدیریتی	دانشگاه
مشروعیت بخشیدن به روحیه همکاری و حس مسئولیت‌پذیری دانشجویان			استقرار نظام‌های مشارکتی (نظام پیشنهادها، ایده‌پردازی و ...)		
سودمندی ادراک شده دانشجویان به شرکت در تصمیم‌گیری مشارکتی			تقسیم شفاف، متوازن و مشخص وظایف		
سطح توسعه‌یافتگی گفت‌وگوهای دانشجویی در کلاس جهانی			انعطاف‌پذیری در مقررات داخلی دانشگاه		
تشویق یادگیری مهارت‌های کار تیمی، تفکر جمعی و مطالبه‌گری			حمایت از فعالیت‌های تعاملی، گروهی و تشکیلاتی		
میزان اعتماد به نفس، عزت نفس و خودانگیزگی دانشجویان			وجود سیاست‌های تمرکززدایی و تفویض اختیار در مدیریت دانشگاه		
ضابطه‌گرایی به جای هنجارگرایی در روابط دانشجویان و دیگر ذینفعان دانشگاه			پویایی، چابکی و انعطاف‌پذیری ساختار دانشگاه		
ارزش‌های اعتقادی و باورهای دینی در همکاری و مشورت در میان دانشجویان			عضویت دانشگاه در مجامع و اتحادیه‌های دانشجویی منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی		
وجود نمادهای همبسته فرهنگی- اجتماعی در گرایش به همکاری‌های جمعی			دسترسی به گردش و تبادل اطلاعات آزاد و شفاف در دانشگاه		
استانداردسازی فرایندهای همکاری و تلاش داوطلبانه در حل مسائل			سنجش و ارزیابی مستمر فرایندهای مشارکتی در دانشگاه		
آشنایی دانشجویان با توانمندی‌ها، امکانات و فرایندهای اداره امور در دانشگاه‌ها	استقلال دانشگاهی و مدیریت خودگردان در دانشگاه				
درک و بینش در خصوص تفکر توسعه‌ای و توسعه مشارکتی	تقویت سرمایه اجتماعی با بهره‌گیری از گستره و تنوع افکار، عقاید و نظرها				
برانگیزگی و تعمیق تفکر انتقادی و هوشیارانه و هدفدار در میان دانشجویان	آزادی علمی و فضای آزاداندیشی و اظهار نظر در دانشگاه				
نبود جهت‌گیری ارزشی به فردگرایی و تقدیرگرایی در میان دانشجویان	توسعه و تقویت فرایندهای بهره‌گیری از خرد جمعی در دانشگاه				
تقویت امید و آینده‌نگری در میان دانشجویان	پایبندی به تعهدات بین‌المللی مشارکت‌گرایی در دانشگاه				
میزان تعهد عاطفی و توانمندی روانشناختی در میان دانشجویان	توسعه زیرساخت‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری تعاملی ارتباط‌محور و شبکه‌ساز				
اعطای نقش‌های کلیدی به نمایندگان دانشجویان	تقویت خلاقیت و توانایی حل مسئله دانشجویان برای تحول‌گرایی و نوسازی				
افزایش سطح اقناع‌گرایی در میان دانشجویان	ترویج فرهنگ مشارکت‌پذیری و انحصارزدایی				
آموزش شیوه‌های مشارکت‌جویانه فعالیت‌های دانشجویان در امور دانشگاه	پذیرش مشارکت دانشجویان به‌عنوان ارزش و سرمایه فرهنگی در دانشگاه				
هویت‌بخشی به فعالیت‌های داوطلبانه دانشجویان					

ارکان	بعد	مؤلفه	ارکان	بعد	مؤلفه
		نگرش و پنداشت اثربخشی دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی			کیفیت برگزاری انتخابات تشکله‌ها، شوراهای و انجمن‌های دانشجویی در دانشگاه
		تقویت احساس خوداثربخشی، خودسامانی (داشتن حق انتخاب) و مؤثر بودن			افزایش تحرک و نشاط اجتماعی در دانشگاه
		ایجاد فرصت‌ها و موقعیت‌های رشد برای دانشجویان مشارکت‌جو			تقویت هنجارهای مشارکت‌جویی دانشجویان در دانشگاه
		توسعه انتشارات (علمی، فرهنگی، سیاسی، ورزشی و ...) دانشجویان			تقویت انسجام میان بافت فرهنگی دانشجویان با دیگر ذینفعان داخلی دانشگاه
		ثبت و ارزش‌گذاری سوابق فعالیت‌های مشارکتی دانشجویان در امور مدیریتی			اجرای راهبردهای توسعه اجتماعی در دانشگاه
دیگر ذینفعان	بعد ارزشی	تقویت نگرش اعتماد به کفایت آگاهی‌های دانشجویان			تقویت نگرش اعتماد به کفایت آگاهی‌های دانشجویان
		اعتقاد مدیریت ارشد دانشگاه به افزایش اثربخشی، کیفیت و مشروعیت تصمیمات			توسعه منافع و حفظ جایگاه، نفوذ و منزلت اجتماعی دیگر ذینفعان در دانشگاه
		حمایت از روحیه رقابت‌طلبی، همدلی و سازگاری اجتماعی در دانشگاه			ارزش‌گذاری به تصمیمات جمعی در مقابل با تصمیمات فردی
		بهره‌گیری از تجربه‌ها و دانش صریح دانشجویان در تصمیم‌گیری‌های عملیاتی			پیشگیری از تعارض منافع ذینفعان و ائتلاف مطلوبیت‌ها و منافع
		تکریم شخصیت دانشجویان فعال در تعمیم فرهنگ مردم‌سالاری			توسعه اخلاق‌مداری و گسترش اخلاق حرفه‌ای
		توزیع متناسب قدرت و ارتقای سازوکارهای مشارکتی			تصمیم‌گیری اقتضایی متناسب با تغییر و تحولات محیطی

در بخش کمی با توجه به هدف تحقیق و به‌منظور شناسایی وضعیت موجود، روش تحقیق توصیفی-پیمایشی انتخاب شد و جامعه آماری در این بخش شامل ذینفعان داخلی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات (اعضای هیئت علمی، دانشجویان و کارکنان) بود. بنا بر اطلاعات اخذ شده از معاونت آموزشی دانشگاه، جامعه آماری مشغول به فعالیت در این واحد دانشگاهی در نیمسال دوم سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ به‌صورت جدول ۴ است. برای برآورد حجم نمونه از روش طبقه‌ای نسبی استفاده و با توجه به ساخت ناهمگن و نامتجانس جامعه آماری، از هر طبقه یک نمونه تصادفی به نسبت تعداد افراد جامعه با استفاده از جدول مورگان انتخاب شد.

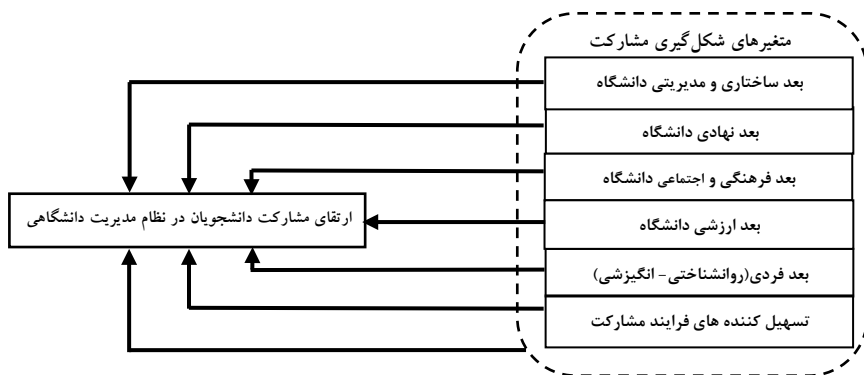
جدول ۴- جامعه آماری بخش کمی

نمونه آماری	تعداد	جامعه آماری
۳۸۴ نفر	۴۰۰۰ نفر	دانشجویان
۲۶۵ نفر	۸۵۰ نفر	اعضای هیئت علمی
۲۶۰ نفر	۷۸۱ نفر	کارکنان رسمی دانشگاه
۹۰۹ نفر	۴۱۶۳۱ نفر	مجموع

در این بخش گردآوری داده‌ها به صورت پیمایش و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه محقق ساخته بود. برای سنجش پایایی پرسشنامه‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده و برای محاسبه آن واریانس کل آزمون محاسبه شد که مقدار آن  $0/873$  بود.

$$\alpha = \frac{K}{K-1} \left(1 - \frac{\sum s_i^2}{S_x^2}\right) \quad (3)$$

با توجه به مقدار مشاهده شده، پرسشنامه برای اجرای این تحقیق مناسب ارزیابی شد. همچنین سنجش روایی پرسشنامه به صورت صوری و با اخذ نظر پنج نفر از استادان دانشگاه صورت پذیرفت و برای محاسبه داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شد. پرسشنامه محقق ساخته نیز در سه بخش (۱) ویژگی‌های عمومی، ۲. مؤلفه‌های شناسایی شده و ۳. مهم‌ترین موانع و اهداف مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی) طراحی و به صورت حضوری و غیرحضوری (الکترونیکی) در میان نمونه آماری توزیع و جمع‌آوری شد. در نهایت، ۷۳۴ پرسشنامه (اعضای هیئت علمی ۱۵۳ پرسشنامه، دانشجویان ۳۸۰ پرسشنامه و کارکنان ۲۰۱ پرسشنامه) استفاده شد. اطلاعات به دست آمده با استفاده از روش‌های آماری توصیفی و استنباطی بررسی شد. نتایج به دست آمده از آمار توصیفی در خصوص نمونه آماری نشان داد که ۲۳ درصد مدرک تحصیلی کارشناسی، ۴۸ درصد مدرک کارشناسی ارشد و ۲۹ درصد مدرک دکتری دارند. همچنین ۳۳ درصد از پاسخ‌دهندگان زن و ۶۷ درصد مرد بودند. متوسط سن پاسخ‌دهندگان ۴۴/۷ سال بود که ۴۵ درصد از آنان افراد ۴۴-۳۰ ساله بودند. مدل مفهومی تحقیق: در بخش کمی ساختار مفهومی نقش مؤثر ابعاد و در نهایت، تسهیل کننده‌های فرایندهای شکل‌گیری مشارکت به صورت شکل ۴ هستند.



شکل ۴- مدل مفهومی بخش کمی تحقیق

فرضیه‌های تحقیق به شرح زیر است:

فرضیه اصلی: مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات دارای وضعیت مطلوبی است.

فرضیه‌های فرعی

۱. از نظر ساختار و مدیریت، دانشگاه علوم و تحقیقات زمینه ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی را دارد.

۲. از نظر نهادی، دانشگاه علوم و تحقیقات زمینه ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی را دارد.

۳. از نظر فرهنگی و اجتماعی، دانشگاه علوم و تحقیقات زمینه مناسب برای ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی را دارد.

۴. از نظر ارزشی، دانشگاه علوم و تحقیقات زمینه مناسب برای ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی را دارد.

۵. از نظر روانشناختی و انگیزشی، دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات زمینه ارتقای مشارکت در نظام مدیریت دانشگاهی را دارند.

با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف نرمال بودن هر یک از متغیرها بررسی شد (جدول ۵).

جدول ۵- نتایج آزمون کولموگروف- اسمیرنوف

نتیجه آزمون	سطح معناداری	متغیر
نرمال	۰.۰۵۲	بعد ساختاری و مدیریتی
نرمال	۰.۰۷۵	بعد نهادی
نرمال	۰.۰۶۳	بعد فرهنگی و اجتماعی
نرمال	۰.۰۸۰	بعد ارزشی
نرمال	۰.۰۶۷	بعد فردی (روانشناختی- انگیزشی)

با توجه به آنکه سطح معناداری مشاهده شده متغیرها بیشتر از ۰.۰۵ و توزیع متغیرها در سطح نرمال بود، از آزمون  $t$  تک نمونه‌ای برای آزمون فرضیه‌ها استفاده شد.

$$\begin{cases} H_0: \mu = \mu_0 \\ H_1: \mu \neq \mu_0 \end{cases}$$

پس از تحلیل داده‌ها مقدار سطح معناداری برای تمام فرضیه‌ها بزرگ‌تر از ۰.۰۵ و میانگین‌ها کمتر از عدد ۳ بودند. لذا، در تمام فرضیات واریانس‌ها برابر است و فرض  $H_0$  پذیرفته می‌شود. با ۹۵ درصد اطمینان می‌توان گفت که از نظر جامعه آماری مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات وضعیت مطلوبی ندارد.

جدول ۶- نتایج آزمون فرضیه‌ها

سطح معناداری	انحراف معیار	آماره $t$ تک نمونه‌ای	میانگین	درجه آزادی	فرضیه‌ها
۰/۷۳۹	۲.۲۴۶	۴۸.۹۴۵	۲.۷۴۰	۷۳۳	فرضیه اول
۰/۶۰۰	۵.۴۰۲	۳۰.۲۲۲	۲.۸۹۴	۷۳۳	فرضیه دوم
۰/۵۵۶	۶.۳۲۰	۱۹.۵۲۷	۲.۸۰۲	۷۳۳	فرضیه سوم
۰/۶۵۵	۵.۸۴۲	۴۲.۱۹۵	۲.۰۱۲	۷۳۳	فرضیه چهارم
۰/۸۳۶	۸.۴۶۲	۳۷.۵۳۵	۲.۵۳۵	۷۳۳	فرضیه پنجم

همچنین با استفاده از آزمون فریدمن مشخص شد که به ترتیب بعد فرهنگی و اجتماعی، بعد نهادی، بعد ساختاری و مدیریتی، بعد فردی و بعد ارزشی بیشترین اهمیت را در ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی دارند (آزمون مجذور کای: ۱۶۲.۵۷۷، درجه آزادی = ۵  $df$  و سطح معناداری  $p < 0.001$ ).



جدول ۷- اهمیت ابعاد از دید پاسخ دهندگان

اولویت	میانگین نظری	ابعاد
اول	۵۸۰	بعد فرهنگی و اجتماعی
دوم	۴۹۶	بعد نهادی
سوم	۳۸۱	بعد ساختاری و مدیریتی
چهارم	۳۴۳	بعد فردی
پنجم	۲۰۱	بعد ارزشی

همچنین در ادامه از مجموع ۳۶ مانعی که برای ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی از سوی پاسخ‌دهندگان مطرح شد، تعداد ۱۱ مورد که بیشترین فراوانی را داشتند، انتخاب شدند و از آنجا که رفع این موانع می‌تواند پیشران و تسهیل‌کننده مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی باشد، مثبت در نظر گرفته شدند.

### بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف شناسایی و اولویت‌بندی ابعاد و مؤلفه‌های ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی ایران در قالب مطالعه موردی انجام شد. با توجه به سرعت تغییرات، پیچیدگی محیط و ماهیت دموکراتیک نهاد دانشگاه، شناخت عوامل مؤثر بر توسعه نظام‌های مشارکتی گامی مؤثر در تعالی دانشگاه‌های کشور در تراز جهانی و نقش‌آفرینی دانشجویان به‌عنوان شهروند است. در این خصوص، ۶۱ مؤلفه مؤثر بر ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی شناسایی، اولویت‌بندی و در ۵ بُعد: ساختاری و مدیریتی (۱۱ مؤلفه)، نهادی (۷ مؤلفه) فرهنگی و اجتماعی (۷ مؤلفه)، فردی (۲۵ مؤلفه) و ارزشی (۱۱ مؤلفه) دسته‌بندی شدند. سپس، تأثیر این ابعاد از نظر جامعه آماری اولویت‌بندی شد که به ترتیب بعد فرهنگی و اجتماعی، بعد نهادی، بعد ساختاری و مدیریتی، بعد فردی و بعد ارزشی بیشترین اهمیت را داشتند. در ادامه پیشران‌ها و تسهیل‌کننده‌های تقویت‌کننده این مؤلفه‌ها مشخص شده‌اند. پیشران‌ها: مهارت‌آموزی، آگاهی‌بخشی و توانمندسازی دانشجویان، ایجاد و توسعه ساختارهای نهادگرا و مشارکت‌محور، تقویت زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری تعاملی، تهیه و تنظیم قوانین و مقررات تشویقی و حمایتی و ترویج و توسعه مشورت‌محوری و تصمیم‌گیری جمعی در حل مسائل. تسهیل‌کننده‌ها: پویایی و حرکت به سوی دانشگاه‌های نسل آینده، نشاط، پویایی و خودباوری در میان دانشجویان، اعتماد و انسجام اجتماعی در میان ذینفعان دانشگاه، الگوی تربیتی ارتباط‌محور دانشجویان، تفویض اختیار و تمرکززدایی تصمیمات در دانشگاه و شفافیت در فرایندهای حوزه‌های عملکردی دانشگاه. از میان مؤلفه‌های شناسایی شده به ترتیب مؤلفه‌های سنجش و ارزیابی مستمر فرایندهای مشارکتی در دانشگاه، تعهد عاطفی و توانمندی روانشناختی دانشجویان، تقویت سرمایه اجتماعی با بهره‌گیری از گستره

- و تنوع افکار، عقاید و نظرها، توسعه و تقویت فرایندهای بهره‌گیری از خرد جمعی و ارزش‌گذاری تصمیمات جمعی در مقابل با تصمیمات فردی بالاترین اولویت را دارند.
- در نهایت، از دیدگاه جامعه آماری تحقیق مشخص شد که وضعیت مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات بر اساس ابعاد و مؤلفه‌های شناسایی شده در حد مطلوب نیست. دیگر نتایج این تحقیق به قرار زیر است:
- دانشجویان و تشکل‌های دانشجویی در ایران به‌عنوان بخش مهمی از موجودیت دانشگاه سهم بسیار کمی را در تصمیم‌گیری‌های حوزه‌های عملکردی دانشگاه دارند، به نحوی که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات نسبت فرایندهایی که با مشارکت دانشجویان صورت می‌پذیرد (۱۱ فرایند) به کل فرایندها (۱۰۸ فرایند) تقریباً حدود ۰.۱ است که در مقایسه با نتایج تحقیقات انجام شده ریحانا حسین (Rehana Hossain, 2015) و بالنس (Blanc, 20204) بسیار ناچیز است.
  - رویکرد بازیگران نظام مدیریت دانشگاهی به مشارکت دانشجویان تا حد زیادی انفعالی است، به‌طوری که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، دانشجویان نسبت به سایر ذینفعان کمترین سهم مشارکت را در تصمیم‌سازی‌های حوزه‌های عملکردی دارند، در حالی که نتایج تحقیقات میلرز و گانلز (Miller & Gunnels, 2020) نشان داد که در برخی از دانشگاه‌های پیشگام دانشجویان بیشترین سهم را نه تنها در تصمیم‌سازی‌ها که در تصمیم‌گیری‌های دانشگاه دارند.
  - کمترین مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی و تحقیقات در حوزه عملکردی «توسعه و مدیریت منابع» است. این موضوع در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات ناشی از تصمیم‌گیری‌های متمرکز، محدودیت‌های قانونی، تنگناهای اسناد بالادستی و حرکت در چارچوب‌های ابلاغی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری است.
  - در بُعد ساختاری و مدیریتی، تقویت دو مؤلفه فعالیت‌های صنفی، گروهی و تشکیلاتی و تفکر جمعی، تیم‌سازی و شبکه‌سازی می‌تواند بر کاهش فردگرایی و ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی تأثیر بسزایی داشته باشد. این نتیجه با نتایج مطالعات لوزانو (Lozano, 2019) و هریسون (Harrison, 2020) هماهنگ است.
  - در بُعد نهادی، «استقلال دانشگاهی» یکی از مؤلفه‌های کلیدی ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی است و چنانچه ظرفیت مشارکتی دانشجویان در دانشگاه از طریق مداخلات بیرونی دچار محدودیت نشود، دانشگاه می‌تواند در ایفای مسئولیت‌های خود موفق‌تر عمل کند. این موضوع در تحقیق فراساتخواه و منیعی (Farasatkah & Maniei, 2014) و ستاری و همکاران (Sattari et al., 2017) تأکید شده است.
  - نامیدی، بی‌انگیزگی، فردگرایی و نبود تمایل به کار گروهی در کنار تمرکزگرایی و ضعف ساختارهای مشارکتی از موانع مهم فرهنگی شکل‌گیری مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات است.

مهم‌ترین یافته‌های این تحقیق عبارت‌اند از:

- مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی به‌عنوان «هم تولیدکنندگان»<sup>۳۱</sup> تصمیمات ممکن است به طولانی‌تر شدن فرایند تصمیم‌گیری‌ها منجر شود، اما بی‌شک، به افزایش کیفیت تصمیم‌گیری و سهولت و رضایت از اجرای آنها کمک شایانی خواهد کرد.
- بخش چشمگیری از موانع مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی در ایران ناشی از متغیرهای اختلالگر درون دانشگاهی از قبیل روش‌های مدیریتی، ضعف در ساختار سازمانی، انگاره‌های واپس‌گرایی فرهنگی و رویه‌های سنتی حوزه‌های عملکردی است، هرچند نباید اثرگذاری عوامل خارج از کنترل دانشگاه به‌ویژه عوامل سیاسی را نادیده گرفت.
- مهم‌ترین پیامد ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی در سطح خرد تقویت روحیه مشارکت‌جویی، خودباوری، انحصارزدایی، تحرک‌آفرین و نشاط‌بخش و کاهش شایعات، تعارضات و حوادث ناشی از آن و در سطح کلان نیل به اهداف دانشگاه فضیلت‌مند و مسئولیت‌پذیر است.
- در بُعد فرهنگی و اجتماعی تقویت مؤلفه‌ها و متناسب‌سازی سیاست‌های حوزه فرهنگی با زیست‌بوم آموزش عالی کشور می‌تواند از جمله محرک‌های نگرشی و رفتارساز در دانشگاه باشد. از این رو، طراحی سازوکارهای فرهنگی- ترویجی در نمادسازی و ارزش‌گذاری به‌منظور تحکیم فرهنگ مشارکتی در ارتقای مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی نقش کلیدی دارد.
- شکل‌گیری کمیته‌های دانشجویی در حوزه‌های عملکردی دانشگاه با مشارکت دانشجویان یا نمایندگان آنها در این کمیته‌ها فرصت تضارب آرا و دخالت دیدگاه را در تصمیم‌گیری‌ها فراهم می‌آورد که به نهادینه‌سازی فرهنگ مشارکتی دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاه کمک می‌کند.
- از آنجا که فردگرایی حاکم بر جامعه مدرن بر بیگانگی اجتماعی و دوری از مشارکت تأثیر بسزایی دارد، در محیط‌های دانشگاهی هر چه دانشجویان بیشتر درگیر فردگرایی حاکم بر جامعه شوند، به همان نسبت دچار بیگانگی اجتماعی و در نتیجه، کاهش مشارکت‌پذیری در حوزه‌های عملکردی دانشگاه می‌شوند.
- مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی به‌عنوان یک سرمایه فرهنگی به افزایش اعتماد به نفس، همدلی، انگیزه و حضور در دانشگاه می‌انجامد که در نهایت، توسعه شخصیتی دانشجویان را در پی خواهد شد.
- در بُعد فرهنگی و اجتماعی محدودیت‌های انتخابی و انعطاف‌ناپذیری تصمیمات برای دانشجویان به بیگانگی اجتماعی و مشارکت‌گریزی آنان می‌انجامد. هر چقدر از سوی نظام اجتماعی دانشگاه حق انتخاب برای دانشجویان کمتر شود، به همان میزان بیگانگی اجتماعی بیشتر خواهد شد.

- اصل سواری مجانی<sup>۳۲</sup> یکی از چالش‌های تصمیم‌گیری‌های مشارکتی دانشجویان است که به آگاهی‌بخشی، آموزش، مشارکت فعال و تقویت بعد فردی دانشجویان نیاز دارد.
- نبود مشارکت دانشجویان در فرایندهای تصمیم‌گیری‌های نظام مدیریت دانشگاه ناترازی‌ها و ناهمگونی‌هایی را در حوزه‌های عملکردی دانشگاه موجب شده که برخی نتایج آن انباشت مسائل و مشکلات و گسست میان همسویی منافع دانشجویان با دانشگاه است. به نظر می‌رسد که ادامه این وضعیت به تدریج آموزش عالی را با التهابات دامن‌دار درگیر و توسعه کیفی دانشگاه را با چالش روبه‌رو خواهد کرد.
- پیامد مشارکت دانشجویان در نظام مدیریت دانشگاهی هر چند در درجه نخست به فضای دانشگاهی محدود می‌شود، اما زمینه‌ساز مشارکت و احساس مسئولیت اجتماعی در مقیاس وسیع‌تر برای جامعه خواهد بود.
- بر اساس رویکرد توزیع مناسب قدرت و همسویی سیاستگذاران و ذینفعان نهادینه‌سازی مؤلفه‌های شناسایی شده علاوه بر تقویت سرمایه اجتماعی، به توسعه تفکر خلاق و پویایی محیط دانشگاه خواهد انجامید.

## پیشنهادها

- با توجه به نتایج و یافته‌های پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:
۱. زمینه‌های نظام‌های مشارکتی مانند نظام پیشنهادها، نظام مدیریت مشارکتی، نظام تصمیم‌گیری جمعی و نظام دسترسی و گردش آزاد اطلاعات در دانشگاه تقویت شود و توسعه یابد؛
  ۲. استقلال دانشگاهی به‌عنوان مطالبه جامعه دانشگاهی و مؤلفه‌های کلیدی در ارتقای مشارکت دانشجویان از سوی سیاستگذاران آموزش عالی کشور مد نظر قرار گیرد؛
  ۳. در ساختار کنونی دانشگاه تجدید نظر شود و معماری ساختار مشارکتی در نهاد دانشگاه در قالب نظام شورایی با تشکیل شوراهای عالی (شورای عالی مدیریت و توسعه، شورای عالی آموزش، شورای عالی پژوهش و شورای عالی دانشجویی) و با عضویت دانشجویان و شکل‌گیری کمیته‌های تخصصی مشورتی دانشجویی ذیل این شوراها طراحی شود؛
  ۴. سیاست‌های تشویقی و حمایتی برای ترغیب دانشجویان به‌ویژه دانشجویان تازه‌وارد به عضویت و فعالیت در تشکلهای دانشجویی به‌خصوص در حوزه‌های عملکردی دانشگاه از سوی مدیران دانشگاه‌ها در سطح خرد و سیاستگذاران نظام آموزش عالی در سطح کلان اتخاذ شود. همچنین برنامه‌های آموزشی برای دانشجویان در خصوص شیوه‌های صحیح ارتباطی، تصمیم‌گیری و تفکر جمعی طراحی و اجرا شود؛

۵. فعالیت‌های مشارکتی دانشجویان در دانشگاه به‌عنوان یک شاخص کلیدی و هم‌افزا در برنامه‌های ارزیابی عملکرد نظام مدیریت دانشگاهی گنجانده و هر ساله ارزیابی شود؛
۶. آیین‌نامه جامع مدیریت دانشگاه‌ها با رویکرد مشارکت دانشجویان در تصمیم‌گیری‌های دانشگاه و توسعه نظام مدیریت دانشگاهی توسط وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بازنگری شود؛
۷. خودسازماندهی دانشجویان در اتحادیه‌ها، تیم‌ها، تشکل‌ها و کمیته‌ها به‌منظور مشارکت در پذیرش مسئولیت‌ها و حمایت از اجرای تصمیمات در قالب برنامه‌های فرهنگی (اردوها و ورزش‌های گروهی) و برنامه‌های آموزشی و پژوهشی (انجمن‌های علمی، تیم‌های تحقیقاتی و ...) تقویت شود؛
۸. تلاش برای ایجاد تیم‌های ورزشی دانشجویی و حمایت از آنها، همکاری‌های دانشجویی بین دانشگاهی، گروه‌های علمی دانشجویی، انجمن‌های هنری دانشجویی و تشکل‌های سیاسی دانشجویی به‌منظور زمینه‌سازی و افزایش مشارکت‌پذیری میان دانشجویان صورت پذیرد؛
۹. مؤلفه‌های ارزشی دانشگاه‌های پیشگام در نظام مدیریت دانشگاهی به‌عنوان الگوهای موفق از سوی مدیران دانشگاه‌ها بومی‌سازی و بهره‌برداری شوند؛
۱۰. پژوهش‌های مشابهی در زمینه این تحقیق در سطح دانشگاه‌های علوم پزشکی صورت پذیرد.

## References

1. Ahanchian, M. (2013). University bureaucracy: Issues and challenges. *Quarterly Journal of the Iranian Higher Education Association*, 5(4), 1-22 [in Persian].
2. Ajzen, I. (1985). *From intentions to actions: A theory of planned behavior*. In *Action-control: From cognition to behavior*. Edited by J. Kuhl and J. Beckman, Heidelberg, Germany: Springer, 11-39.
3. Akbarzadeh, K., & Maleki, S. (2018). Students of Tabriz University of Medical Sciences satisfaction with the educational and welfare services of the university. *Journal of Sociological Studies*, 11(40), 23-43 [in Persian].
4. Alavi Shad, A. (2020). The role of the culture of democratization of the university management system for quality higher education. *Journal of Higher Education*, 11(3), 13-24 [in Persian].
5. Alexander, A., & Manolchev, C. (2020). The future of university or universities of the future: A paradox for uncertain times. *International Journal of Educational Management*, 34(7), 1143-1153.
6. Blanc, D. Le. (2020). *E-participation: A quick overview of recent qualitative trends*. United Nations: Department of Economic and Social Affairs.

7. Bowden, J.L.H., Tickle, L., & Naumann, K. (2019). The four pillars of tertiary student engagement and success: A holistic measurement approach. *Studies in Higher Education*, 45(9), 1-18.
8. Colini, S. (2020). *What is the meaning and purpose of the university?*. Translators: Arya and Behiraei, Tehran: Research Institute for Cultural and Social Studies Press [in Persian].
9. Cook, K.S., Cheshire, C., Rice, E.R.W., & Nakagawa, S. (2013). *Social exchange theory*. New York: US: Springer Press.
10. Croucher, G., & Lacy, W. (2020). Perspectives of Australian higher education leadership: Convergent or divergent views and implications for the future?. *Journal of Higher Education Policy and Management*, 42(4), 516-529.
11. Etemadifard, M. (2017). *University from the perspective of students, first edition*. Tehran, Iran: Research Institute for Cultural and Social Studies Press [in Persian].
12. Farasatkah, M., & Maniei, R. (2014). Factors affecting the participation of faculty members in higher education policy and university planning. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 20(4), 29-53 [in Persian].
13. Hagger, M.S. (2019). *The reasoned action approach and the theories of reasoned action and planned behavior*. UK: Oxford University Press.
14. Harrison, N. (2020). Patterns of participation in higher education for care-experienced students in England: why has there not been more progress?. *Journal of Studies in Higher Education*, 45(9), 1986-2000.
15. Huntington, S.P., & Nelson, J.M. (1978). Political participation in developing countries. *American Political Science Review*, 72(2), 735-736.
16. Jahangiri, J. (1917). Sociological explanation of the relationship between political hope and social indifference. *Social Studies and Research in Iran*, 7(1), 127-150 [in Persian].
17. Keshtkar, M., & Hatami, H. (2015). Conceptual model of organized popular participation to achieve the strength of the internal structure of the power of the system. *Journal of Basij Strategic Studies*, 18(69), 39-67 [in Persian].
18. Kouba, K. (2018). Determinants of student participation in higher education governance: The case of student turnout in Academic Senate Elections in Czechia. *Journal of Higher Education*, 76(2), 67-84.

19. Kumaraswamy, S. (2019). Promotion of students participation and academic achievement in large classes: An action research report. *International Journal of Instruction*, 12(2), 370-382.
20. Lozano, J. (2019). Bridging the divide: Exploring the connections between student governments and higher education governing boards. *Studies in Higher Education*, 45(9), 1878-1891.
21. Mercer-Mapstone, L.D., Marquis, E., & McConnell, C. (2018). The 'partnership identity' in higher education: Moving from 'Us' and 'Them' to 'We' in student-staff partnership. *Student Engagement in Higher Education Journal*, 2(1), 12-29.
22. Miller, W., & Gunnels, K. (2020). Engagement in higher education: Building civil society through campus activism. *Innovations in Higher Education Teaching and Learning*, 21(1), 163-179.
23. Murray, N. (2018). Understanding student participation in the internationalized university: Some issues, Challenges, and Strategies. *Education Sciences*, 8 (3), 1-10.
24. Planas, A., Solaer, P., Fullana, J., Pallisera, M., & Vila, M. (2013). Student participation in university governance: The opinions of professors and students. *Studies in Higher Education Journal*, 38(4), 571-583.
25. Quick, M. (2020). *University and government-nationalization, translators: Arya and Behiraei, first edition*. Tehran, Iran: Research Institute for Cultural and Social Studies Press [in Persian].
26. Rehana Hossain, F. (2015). Student participation in university governance: A qualitative study. McGill University Faculty of Education, A Thesis submitted degree of Master of Art in Education.
27. Rezaei, M.J., & Movahedi, M. (2017). Explanation and evaluation of the theory of general choice. *Comparative Economics*, 4(1), 89-114 [in Persian].
28. Salehi, M., Qaltash, A., & Mortezaei, H. (2013). The Relationship between creativity and participation with empowerment of faculty members. *Quarterly Journal of New Approach in Educational Management*, 4(3), 99-116 [in Persian].
29. Sattari, A., Yardani, F., & Farazi, A. (2017). A study of Habermas communicative action theory and its implications in higher education and university. *Journal of Educational Sciences*, 24 (1), 121-150 [in Persian].

30. Tamrat, W. (2019). The exigencies of student participation in university governance: Lip services and bottlenecks. *Journal Quality in Higher Education*, 26(2), 25-47.
31. True, M. (2019). *Higher education in the leading world*. Translators: Arya and Behiraei, First Edition, Tehran, First Edition, Tehran: Research Institute for Cultural and Social Studies Publications.
32. Yinka, I.E. (2014). A comparative study of students' participation in the management of Nigerian Universities. *Journal of Education and Training*, 1(2), 121-131.
33. Zhiqiang, W., & Zhang, R. (2019). A study on the mechanisms of American students participation in university governance advances in economics. *Journal of Business and Management Research*, 82(1), 121-125.